

дають можливість опанувати яскраві історичні факти, збагатити свої знання та допомагають глибше засвоїти матеріал уроків. Дослідницька діяльність є досить цікавою і захоплюючою, стимулює інтерес учнів до історії рідного краю, в першу чергу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бекдамірова Л.З. Соціальна активність молоді як чинник становлення молодого громадянина-патріота / Запоріжжя, Запорізький національний технічний університет.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: наук. видання / Київ: Либідь, 2003. 344 с.
3. Колесник О.В. Формування в учнів патріотичних почуттів засобами краснавчої роботи при викладанні історії: метод. посібник / Лебедин, ДПТНЗ «Лебединське ВПУ лісового господарства».
4. Колесник О.В. Патріотичне виховання учнів ПТНЗ через використання активних форм роботи на уроках історії та позаурочний час: метод. реком. / Лебедин, ДПТНЗ «Лебединське ВПУ лісового господарства».
5. Нормативно-правові документи
6. Ж. Витоки педагогічної майстерності. 2015. № 15. С. 7-12.
7. Ж. Історія та правознавство. 2016. №5 (29). С.34-36.
8. Ж. Моя методика / Формування соціальної активності учнів на уроках літератури. 2015. № 7-8 (407-408). С. 2-8.
9. Ж. Профтехосвіта. 2015 №1 (73). С. 20-26.
10. Ж. Профтехосвіта. 2015 №5 (77). С. 56-61.
11. Ж. Профтехосвіта. 2015 №6 (78). С. 25-29.
12. Ж. Профтехосвіта. 2016 №1 (85). С. 12-16.
13. Ж. Рідна школа. 2012 № 7 (82). С. 9-13.
14. Енциклопедія Українознавства. В 10 т. / Гол. ред. В.Кубійович. Париж; Нью-Йорк: Молоде Життя, 1954 – 1989. 4016 с.
15. <http://studopedia.eu>
16. <http://pidruchniki.com>
17. <http://studopedia.com.ua>

REFERENCES

1. Bekdamirova L.Z. Societal activity of young people who are young men of young huddler-patry / Zaporizhzhya, Zaporiz national technical university.
2. Beh I.D. Vihovovanna singularity: U2 kN. Prince 2: Particularly Organizational Strategies: Theoretical Technological Ambiance: Sciences. view / Kyiv: Libid, 2003. 344 p.
3. Kolesnik O.V. Formulary in scientific relations with the skills of the robots in the case of victorians: the method. village / Lebedin, DPTNZ "Lebedinske VPU of the Lisovsk gosodarstva.
4. Kolesnik O.V. Patriotic research institutes of PTNZ through the active forms of robots in the lessons of history and the past hour: method. recom. / Lebedin, DPTNZ "Lebedinske VPU lisovogo gospodaratstva.
5. Regulatory and legal documents
6. J. Vokoka pedagogical studies. 2015. - № 15 p. 7-12.
7. J. Istoria and law. 2016. №5 (29). P.34-36.
8. J. My methodology / Formulation of social activity of scientists in literature lessons. 2015. № 7-8 (407-408). p. 2-8.
9. J. Proftekhosvita. 2015 №1 (73). p. 20-26.
10. J. Proftekhosvita. 2015 №5 (77). pp. 56-61.
11. J. Proftekhosvita. 2015 №6 (78). p. 25-29.
12. J. Proftekhosvita. 2016 № 1 (85). pp. 12-16.
13. J. Ridna school. 2012 № 7 (82). p. 9-13.
14. Encyclopedia of Ukraine. In 10 tons. / Goal. ed. V.Kubiyovich, Paris; New York: Molodev Life, 1954 -1989. 4016 p.
15. <http://studopedia.eu>
16. <http://pidruchniki.com>
17. <http://studopedia.com.ua>

УДК 325.561.005

Смоленко О.П.

Навчально-методичний центр
професійно-технічної освіти
у Сумській області

ВИКОРИСТАННЯ КРАСЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ У ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Краєзнавча складова у навчанні історії України є тим засобом, що унаочнює, конкретизує, доповнює зміст нормативного курсу, формує ґрунтовні знання з предмета, сприяє активній пізнавальній діяльності учнів, спрямованій на опанування суспільного досвіду і культурних цінностей найближчого оточення, розвиває інтерес до історії в цілому. У статті надано рекомендації щодо використання краєзнавчого матеріалу у вивченні Історії України.

Ключові слова: краєзнавство, краєзнавчий матеріал, історія України, історія рідного краю.

Смоленко А.П. Использование краеведческого материала в изучении истории Украины

Краеведческая составляющая в обучении истории Украины является тем средством, что наглядно, конкретизирует, дополняет содержание нормативного курса, формирует глубокие знания по предмету,

способствует активной познавательной деятельности учащихся, направленной на овладение общественного опыта и культурных ценностей ближайшего окружения, развивает интерес к истории в целом. В статье даны рекомендации по использованию краеведческого материала в изучении истории Украины.

Ключевые слова: краеведение, краеведческий материал, история Украины, история родного края.

Smolenko A.P. Use of local lore material in the study of the history of Ukraine.

The local history component in training of history of Ukraine is that means that it is evident, concretizes, supplements the maintenance of a standard course, forms profound knowledge in a subject, promotes the vigorous cognitive activity of pupils directed to mastering of public experience and cultural values of the immediate environment, develops interest in history in general. In article are made recommendations about use of local history material in studying of history of Ukraine.

Keywords: study of local lore, local history material, history of Ukraine, history of the native land.

Актуальність теми. Немає в людини місця дорожчого, ніж те, де вона народилась, землі, на якій зросла. Щоб по-справжньому любити рідний край, його слід добре знати, необхідно вивчати його історію, мову, культуру. Одним з пріоритетних напрямів патріотичного виховання молоді є краєзнавство. Краєзнавча освіта є важливою стороною навчання і виховання сучасної молоді. Саме краєзнавча робота посідає важливе місце в діяльності кожного закладу освіти. Краєзнавство є важливим регіональним компонентом, який можна використати для вивчення історії, культури, природи, літератури рідного краю.

Мета даної теми: дати загальні уявлення про методику використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України, ознайомити із основними формами роботи з краєзнавчим матеріалом.

Завдання теми: систематизувати знання щодо: методики використання краєзнавчого матеріалу під час вивчення історії України; сформувати вміння (навички): застосування різних видів роботи з краєзнавчими історичними документами на уроках історії України; сприяти набуттю досвіду: ознайомити з основними елементами та формами краєзнавчої роботи на уроках історії України.

Очікувані навчальні результати теми: *Знання:* застосування отриманих знань та формулювання висновків стосовно використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України. *Уміння:* оволодіння системою роботи використання краєзнавчого матеріалу під час вивчення історії України. *Установки до:* застосування на практиці системи краєзнавчої роботи, її елементів під час викладання історії України *Набуття досвіду:* використання основних елементів та форм краєзнавчої роботи на уроках історії України.

Сьогодні, коли краєзнавство високо цінується і підтримується державою, оскільки складає духовне підґрунтя державотворчих процесів у незалежній Україні, сприяє національно-культурному відродженню, формуванню національного світогляду й патріотизму, його організація в закладах освіти не просто бажана справа. Вона необхідна і витікає з нормативних вимог до організації освітнього процесу, історичної освіти в Україні.

До проблеми використання краєзнавчих матеріалів в освітньому процесі у різні часи звертались видатні педагоги: О. Духнович, Б.Грінченко, К. Ушинський, С. Русова, Г. Ващенко, А. Макаренко, В.Сухомлинський. Методичні аспекти структурування краєзнавчого змісту курсу історії закладені у працях А.Баркова, В.Грабовецького, Н.Мілонова, А.Разгона, М.Стельмаховича. Методичні підходи до відбору та використання краєзнавчих матеріалів у навчанні історії розроблені М.Лисенком, І.Борисовим, А.Вагіним, А.Даринським, Т.Матюшиным, І.Прусом, П.Івановим.

Краєзнавство – це цілий арсенал ефективних методів і форм успішної навчально-виховної роботи. Завдяки вивченню, використанню місцевого історичного матеріалу учні мають змогу вийти за межі підручників, відчувати історичні події, осмислити історичні процеси, «доторкнутися» до історії. Використання краєзнавчого матеріалу дає змогу зробити більш цікавими і уроки історії, що, в свою чергу, сприяє зростанню успішності учнів.

Краєзнавчий матеріал, як важлива складова системи знань з вітчизняної історії, виступає засобом конкретизації загальноісторичних подій і засобом активізації пізнавальної діяльності учнів. Зміст тем, пов'язаних з місцевою історією, дає можливість викладачу: на прикладі історії рідного краю показати основні тенденції економічного, соціального, політичного і культурного розвитку України; на основі історичних фактів конкретних подій, явищ, історичних постатей краю розкривати особливості історії рідного краю, специфіку його розвитку й характерні риси; здійснювати порівняльний аналіз подій і явищ місцевої історії з подіями та явищами, що відбувалися на території країни в цілому; формувати вміння самостійної системно-аналітичної діяльності учнів з різними джерелами інформації; розвивати науково-дослідницькі навички учнів; впроваджувати різні моделі активного навчання на уроках історії; сприяти вихованню патріотичних почуттів та якостей учнів, розвитку національної свідомості.

Програмою з історії України передбачено у 5 – 12 класах вивчення історії рідного краю з найдавніших часів і до наших днів, при цьому місцевий матеріал став невід'ємною частиною під час вивчення вітчизняної історії.

У практиці навчання історії України вивчення історії рідного краю відбувається: 1) на уроках основного курсу, коли краєзнавчий матеріал використовується у смислового зв'язку з досліджуваними подіями і явищами; 2) на уроках, спеціально присвячених історії рідного краю.

Використовуючи краєзнавчий матеріал на уроках історії України, викладачу необхідно пам'ятати, що з одного боку, є засобом конкретизації загальноісторичного, а з іншого – він входить в систему знань з історії краю. Практика свідчить про те, що використання місцевого матеріалу на уроках як засобу конкретизації не тільки не викликає перевантаження учнів, а, навпаки, значно полегшує засвоєння систематичного курсу історії, робить знання учнів міцнішими і більш глибокими. Місцевий матеріал може становити зміст цілого (краєзнавчого) уроку або ж бути його елементом. У першому випадку урок повністю присвячується вивченню історії, краю, у другому – лише частково. Причому на уроках з елементами краєзнавства місцевий матеріал використовується у вигляді окремих питань чи фактів, епізодів, його розгляд може бути на будь-якому етапі уроку.

Краєзнавчий матеріал може викладатися на уроці, як викладачем, так і учнями, які роблять повідомлення. Перш ніж використовувати місцевий історичний матеріал в освітньому процесі, необхідно визначити його місце та співвідношення із загальноісторичним матеріалом.

Розглянемо методичні підходи до використання краєзнавчих матеріалів на уроках програмового курсу історії України. Зміст і обсяг краєзнавчого матеріалу в курсі історії України визначається, насамперед, вагомістю місцевих подій, історичних постатей, історичних пам'яток в історії держави, історичними умовами розвитку краю, ступенем його дослідженості. Перш ніж використовувати краєзнавчий матеріал у навчанні, необхідно визначити його місце, зв'язок і співвідношення із загальноісторичним матеріалом.

Залежно від змісту краєзнавчого матеріалу, значення для історії держави і краю, мети уроку, він може бути: опрацьований учнями до початку вивчення теми уроку вдома; подаватись викладачем на початку вивчення теми у формі вступу до основного змісту; включатись у ході викладу навчального матеріалу у вигляді ілюстрації, конкретизації, доповнення та використовуватись наприкінці вивчення теми для закріплення знань.

У методиці навчання історії напрацьовано певні підходи до включення краєзнавчого матеріалу у зміст основного курсу історії України та методичні прийоми його використання. Краєзнавчий матеріал на уроках історії України може використовуватись: 1) як вступний до теми уроку; 2) до одного з питань, що розглядаються на ньому; 3) бути покладеним в основу вступного уроку до загальної програмової теми. Такий прийом дозволяє активізувати пізнавальний інтерес, мотивувати учнів до вивчення історії, «візуалізувати» факти, постаті, процеси, місця подій, підвести учнів до розглядуваних на уроці питань, посилаючись на близьке і відоме. Викладач або сам повідомляє краєзнавчий матеріал, або учні знаходять його у навчальному посібнику. Далі, на основі цієї інформації, розгортається робота над вивченням теми.

Краєзнавчий вступ може бути зроблений і самими учнями під керівництвом викладача. Так, на початку уроку викладач пропонує зробити заздалегідь підготовлені повідомлення краєзнавчого змісту з теми, що вивчається, і на цій основі починає виклад нового матеріалу. Інший варіант, коли у ході бесіди викладач пропонує учням згадати і навести факти місцевої історії, які можуть бути вихідними для подальшої роботи на уроці. Найбільш поширеним прийомом є включення місцевого матеріалу у розповідь викладача. Це найпростіший і найекономічніший спосіб, хоча й менш ефективний. Викладач сам повідомляє відібрані ним факти місцевої історії, використовуючи їх з метою конкретизації та ілюстрації краєзнавчим матеріалом основних питань уроку (конкретні факти безпосередньо розкривають загальні явища, події і процеси історії). У даному випадку учні отримують додаткові знання у готовому вигляді. У ході розповіді важливо звертатись до учнів з питаннями, що активізують їхню увагу, змушують мислити, дозволяють вчитись співставляти факти вітчизняної історії та історії рідного краю і робити висновки.

Від мистецтва викладача залежить зробити свою розповідь живою і захоплюючою, примусити учнів роздумувати у ході розповіді. Включення місцевого матеріалу є одним із таких засобів поживлення розповіді викладача і підвищення активності учнів на уроці. Щоб не порушувати систему курсу історії України викладом відомостей з історії краю, викладач може спочатку познайомити учнів з матеріалом уроку, потім вводити інформацію з історії рідного краю. У даному випадку прийоми можуть бути такими: викладач у ході пояснення теми уроку або наприкінці уроку чи бесіди, у порядку закріплення або перевірки знань пропонує учням навести місцеві приклади; викладач пропонує учням на основі викладеного матеріалу або матеріалу, прочитаного учнями самостійно за підручником, звернутися до місцевих прикладів, підібрати їх, розібратися в них і зробити їх предметом бесіди на наступному уроці; учні виконують на уроці практичну роботу з навчальної теми на місцевому матеріалі.

Викладач, наприклад, пропонує проаналізувати статтю, опубліковану в місцевій газеті. Така організація навчальної діяльності на уроках історії дає можливість на конкретних прикладах, знайомих і близьких учням, висвітлити загальні історичні процеси та історичні події, що вивчаються в основному курсі історії України. Розглянувши таким чином певне явище суспільного життя або історичну подію на місцевому матеріалі, викладач знову може повернутися до подій загальнодержавного значення, що вивчаються на даному уроці.

Важливим засобом ілюстрації розповіді викладача визнана наочність: матеріали археологічних розкопок, нумізматичні колекції, карти і плани місцевості, фотографії, схеми і т.і. Ефективним також буде використання наочності загального типу. Настінні історичні карти України й атласи, зокрема, містять велику кількість даних, що характеризують події місцевої історії на фоні історії держави в цілому. В цьому випадку робота з картою сприяє конкретизації знань учнів і усвідомлення ними ролі рідного краю у житті держави.

Для історика вихідним джерелом інформації є документи і джерела, тому їх вважаємо основною складовою освітнього процесу на уроках історії України. Застосування історичних документів краєзнавчого характеру в сучасній викладацькій практиці утруднюється відсутністю збірників документів з історії рідного краю, адаптованих до роботи в закладі освіти, та лімітом часу на уроці. Тому документи доцільно використовувати при вивченні найважливіших тем курсу історії України, засвоєння яких є обов'язковим, а також у тих випадках, коли аналіз краєзнавчого документа дозволяє полегшити учням розуміння того чи іншого явища суспільного життя, викладеного в підручнику.

Визначено основні види роботи з краєзнавчими історичними документами на уроках історії України: викладач зачитує документ; учні під керівництвом викладача аналізують документ і роблять висновки, відповідаючи на питання: Що я дізнався? Яке моє ставлення до цього? Як це вплинуло на розвиток подій? і т.і.; документ роздається кожному учню; викладач організовує самостійну роботу учнів з документом; місцеві документи описового характеру, що не використовуються для фронтальної роботи, можуть бути включені у повідомлення учнів на уроці; опрацювання документів може бути завданням для домашньої самостійної роботи учнів.

Як засіб ілюстрації розповіді викладача на уроках історії визначають і художню літературу. Фрагменти художніх творів з описами подій або явищ місцевої історії повинні бути завершеними і невеликими за об'ємом, відображати типові, суттєві сторони явищ, що вивчаються в основному курсі, і відповідати темі уроку. Краєзнавче доповнення до опорного матеріалу, як методичний прийом, припускає розширення відомостей з історії краю, що виходить за межі тих завдань, які досягаються шляхом конкретизації. При цьому факти місцевої історії необхідно чітко співставляти з обсягом основного матеріалу з метою встановлення логічного зв'язку зі змістом уроку. В рамках даного прийому доцільно практикувати самостійну роботу учнів з текстами документів, підготовку повідомлень, рефератів, записи спогадів учасників подій, ветеранів і т.д.

Одним з методичних варіантів включення краєзнавчого матеріалу у програмовий зміст курсу історії України є використання відомостей з історії рідного краю як основи вивчення теми уроку або деяких його питань, яке можливе у двох випадках: ♦ коли основні події локалізуються на території даного краю; ♦ коли типові явища або процес знаходять повний прояв в історії даної місцевості або приблизно однакове вираження на великій території, що охоплює значну частину країни. У цьому випадку викладач історії часто використовує лекційний або дослідницький метод.

Вивчення певного краєзнавчого об'єкту з учнями можливо і під час тематичних екскурсій до краєзнавчого музею села (міста). Підсумком роботи, своєрідним звітом можуть бути учнівські реферати, до написання яких ставляться певні вимоги: різноманітність тем, відображення в них всієї специфіки краєзнавчої роботи, самостійність у роботі над рефератом, збір і оброблення матеріалу, його систематизація, написання і захист реферату.

Для поглиблення і деталізації краєзнавчої роботи можна запропонувати учням написання рефератів про історію вулиці села (міста), де вони проживають у відповідно обраний період.

Схема підготовки матеріалів до написання реферату з історії вулиці буде мати такий вигляд:

- історія назви вулиці
- події, що відбулися на цій вулиці
- історія її забудови, перспективи розвитку
- історія побудови та розвитку промислових підприємств, установ та закладів, що розташовані на цій вулиці
- історія окремих будинків і споруд
- бібліографії цікавих людей, які жили або проживають на вулиці
- пам'ятники історії, культури на вулиці.

Крім цього учням, які бажають вивчати історію конкретної вулиці, можна запропонувати підготувати реферат на одну з таких тем: «Рідна вулиця», «Історія вулиці, на якій ти живеш», «Роль вулиці у твоєму житті», «Меморіальна дошка – візитна картка історії вулиці».

Важливим об'єктом для вивчення може стати історія якогось підприємства, процесу колективізації або створення першого фермерського господарства. Зазначений вид краєзнавчої роботи крім суто історичного аспекту має виховне значення. Адже в процесі дослідження конкретного господарського об'єкту чи соціально-історичного явища учні отримують безцінний досвід сприйняття соціальної інформації з перших рук, у всіх її проявах.

Велику роль в активізації історично-краєзнавчої роботи на уроках історії України в закладах освіти відіграють факультативні заняття. Головними особливостями факультативів є: поглиблене теоретичне вивчення матеріалу, різноманітність форм і методів роботи. В їх основі лежить інтерес учнів до краєзнавства, а також самостійна діяльність.

Вибір факультативу по історії краю обумовлює підготовленість викладача до ведення такого типу занять, зацікавленість учнів своїм краєм, наявність відповідної навчальної бази.

Факультативи найкраще проводити, в залежності від особливостей місцевих пам'яток історії і культури. Дослідницький напрямок в роботі факультативів з краєзнавства є обов'язковою умовою його

успішної діяльності. Проведення факультативних занять потребує диференційного підходу до учнів, дотримання принципу індивідуалізації, уважного ставлення до інтересів та можливостей кожного учня. В кінцевому результаті такі заняття забезпечують вироблення в учнів умінь самостійно здобувати знання.

Основним завданням факультативу є розвиток інтересу до рідного краю, його історії та історичній науці, з метою поглиблення знань та розвитку здібностей учнів. Найважливішими шляхами вирішення цього завдання є:

- розширення знань за рахунок збільшення джерельної бази: вивчення документів, монографій, матеріалів топоніміки, етнографії, археології та ін;
- зростання питомої ваги і зміна характеру самостійної роботи учнів;
- залучення учнів в атмосферу наукового пошуку.

Проведення факультативних занять з краєзнавства вимагає від викладача:

- 1) вивчення методологічних основ шкільного історичного краєзнавства;
- 2) ознайомлення з джерелами з історії краю, історіографією та бібліографією опублікованих робіт;
- 3) безпосередньої участі у вивченні історії краю та залучення учнів до пошуково-дослідницької діяльності.

Таким чином, краєзнавство в закладі освіти є одним із джерел виховання гідних громадян України, формування справжніх будівельників свого майбутнього. Воно допомагає учням усвідомити нерозривний зв'язок, єдність історії свого села чи міста з історією та сьогоденням країни; відчути причетність до них кожної людини, кожної родини; визнати своїм найпершим обов'язком, често стати гідним послідовником кращих традицій рідного краю. Через призму дослідження подій в окремих місцевостях краєзнавство сприяє глибокому і всебічному вивченню яскравої, але непростой історії нашої Батьківщини, осмисленню її ролі на тлі європейської і світової культури, прилученню підростаючого покоління до духовної та історичної скарбниці свого народу.

Краєзнавство:

- допомагає у формуванні у підростаючого покоління розуміння і почуттів, і в першу чергу, розуміння до свого народу, рідного краю, побачити оточуючий світ таким, який він є насправді, паростки нового, паростки майбутнього;
- допомагає виховувати в учнів велике громадянське почуття, любов до рідного краю, повагу до традиції земляків, до історичних пам'яток, пам'ять про героїв.

Саме краєзнавство є безцінною скарбницею збереження історичного досвіду багатьох поколінь всього того найкращого, що витримало випробування часом в сфері матеріальної і духовної культури. Ця скарбниця є тим своєрідним містком, який зв'яже покоління минулі з поколіннями сучасними і прийдешніми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилів Б. Історичне краєзнавство. Івано-Франківськ, 2001.
2. Демідієнко О.Я., Іонова О.М., Кузнецова В.І. Основи краєзнавства. Київ: Академія, 2001.
3. Жук Л. Використання краєзнавчих матеріалів у процесі навчання історії // Історія України. Жовтень. 2006.
4. Краєзнавство в Україні: сучасний стан і перспективи: Наук. збірник. Київ: Академія, 2003.
5. Серкіз. Я. Історичне краєзнавство: Навч.-метод. посіб. Львів: ЛОНМІО, 1995.
6. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в школі // Історія в школах України. 2002. №1.
7. Шимон Ю. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України // Історія України. 2011. №10.

REFERENCES

1. Gavrilo V. Historical local studies. Ivano-Frankivsk, 2001.
2. Demidienko O.Ya., Ionova O.M., Kuznetsova V.I. Fundamentals of regional studies. Kyiv: Academy, 2001.
3. Zhuk L. Use of local lore materials in the process of teaching history // History of Ukraine. - October 2006
4. Regional studies in Ukraine: the current state and prospects: Science, collection. Kyiv: Academy, 2003.
5. Cercis J. Historical ethnography: Teaching method, manual. L.: LONMIO, 1995.
6. Trefyak Y. Methodology of local lore work in school // History in schools of Ukraine. 2002. №1.
7. Shimon Y. Use of local lore material in the lessons of Ukrainian history // History of Ukraine. 2011. №10.

УДК 371.2 (09)

Молибог Н.М.
Козелянська філія
Вільшанської ЗОШ І-ІІІ ступенів
Недригайлівського району

ЗНАЧЕННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ В ШКОЛІ (ПЕРЛИНА СУМЩИНИ - «МИХАЙЛІВСЬКА ЦІЛИНА»)

Матеріал статті можна використати під час підготовки до уроків суспільно-природничого циклу, що стосується вивчення історії та природи рідного краю та під час туристично-краєзнавчих екскурсій.

Ключові слова: краєзнавство, суспільно-природничий цикл, туристично-краєзнавчі екскурсії.

Молибог Н.М. Значение краеведческого материала для изучения истории родного края в школе. (Жемчужина Сумщины – «Михайловская целина»).